

Pražák, Richard

**Madáchova Tragédie člověka a další maďarské činohry na brněnském
Národním divadle v letech 1884-1918**

In: *Thalia Brunensis Centenaria : Filozofická fakulta Univerzity J.E. Purkyně v Brně k počtě 100. výročí stálého českého profesionálního divadla v Brně*. Vyd. 1. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1984, pp. 27-36

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122013>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

**MADÁCHOVA TRAGÉDIE ČLOVĚKA
A DALŠÍ MAĎARSKÉ ČINOHRY
NA BRNĚNSKÉM NÁRODNÍM DIVADLE
V LETECH 1884—1918**

Dosavadní studie o maďarských dramatech na českém jevišti se dosud omezovaly pouze na představení pražská.¹ Zajímavou kapitolu ohlasu maďarské dramatické tvorby na české scéně tvoří však i inscenace maďarských her na Národním divadle v Brně. Předmětem této studie jsou maďarské činohry na této přední moravské scéně v prvním údobí existence brněnského Národního divadla před rokem 1918.

Nejprve se brněnští divadelní diváci dovídali o Uhrách německým prostřednictvím v tématech, spjatých do určité míry s Brnem. Sem patří např. hra Ferdinanda Krackera, *František baron Trenck, vůdce uherských pandurů*, kterou pro české jeviště upravil a režíroval Pavel Nebeský.² Na scénu divadla na Veverí ji poprvé uvedla divadelní společnost Františka Pokorného 4. března 1886 a tento „historický obraz z dějin rakouských ve 4 jednáních“ byl podle referenta Moravské Orlice Josefa Merhauta „celkem dost zdařilý“. Merhaut pochválil zejména ušlechtilou tendenci hry i výkon Josefa Strouhala v titulní roli.³ Za „obyčejné fraškové zboží německé“ označil Josef Merhaut v Moravské orlici představení Palovy hry *„Čech a Maďar“*, jejíž premiéra byla 16. října 1887 v divadle na Veverí. Hru provedla společnost Pavla Švandy ze Semčic a Čecha Buchtičku v ní

¹ Srov. Zuzana Adamová, První maďarská dramata na českém jevišti a jejich ohlas v českém tisku, *Slavia* 28/1959, č. 4, 590—601, a Petr Rákos, Adalékok Az ember tragédiája csehországí visshangjához (Příspěvek k českému ohlasu Tragédie člověka), *Irodalomtörténet* 1956, č. 3, 322—336.

² Jiřina a Vladimír Telcovi, Soupis repertoáru českého divadla v Brně 1884—1974, Almanach II, 90 let stálého českého divadla v Brně, Státní divadlo v Brně 1974, 15, uvádějí chybné křestní jméno Krackerovo František.

³ Viz anonymní referát Z českého divadla, *Moravská orlice* (dále MO), č. 53 z 6. 3. 1886, 3. Autorem referátu je patrně Josef Merhaut.

představoval oblíbený komik Jindřich Vilhelm, který „zaplavoval divadlo smichem“. Jeho protihráč Eduard Vojan „si vzal kvůli lekraci na svého Mađara mustr podle Šmahova Cikána a přednášel po něm celé věty, výkřiky a neartikulované zvuky se zvláštním gustem a bravurou.“⁴

Prvním významným dílem mađarské dramatiky, uvedeným na scéně brněnského Národního divadla byla hra Gergelye Csikyho (1842–1891) *Proletáři*. Tato hra měla premiéru již v roce 1880 na budapeštském Národním divadle a byla příkladem realistického dramatu se silným společenským vyhocením, čímž překračovala obvyklý rámec novoromantického dramatu, k němuž se jinak Csiky hlásil. Název díla *Proletáři* je poněkud matoucí, neboť Csikyho hra nepojednává o proletářích, nýbrž o intelektuální spodině mađarské společnosti, džentryovské inteligenci, příslušnících zchudlé mađarské nižší i střední šlechty, kteří opovrhovali práci a ač nemajetní uchovávali si šlechtickou mentalitu nepracující třídy a žili příživnický na úkor důvěřivých lidí. Pro svou kritiku příživnické části džentryovské šlechty byla Csikyho hra po druhé světové válce přejmenována na *Darmošlapové* (Ingyenélök) a pod tímto názvem byla v roce 1959 přeložena i do češtiny.⁵

Hlavní hrdinka Csikyho hry Kamila Szederváryová se podvodně vydává za vdovu po bojovníku mađarské revoluce let 1848–1849 a těží z důvěřivosti vlastenecky citících lidí. Podobným typem je zchudlý šlechtic Bencze Zátonyi, který se ožení s její nevlastní dcerou Irenou a pak ji chce za odstupné přepustit jejímu bohatému nápadníkovi statkáři Pálu Timótovi. Irena, když zjistí tyto úklady, odejde od Zátonyiho za svou skutečnou láskou mladým právníkem Károlyem Darvasem, který dosáhne za pomoci zkušeného juristy Menyhérta Mosolygó neplatnosti jejího sňatku se Zátonyim. Společenská kritika Csikyho hry zaměřená na prostředí uherské džentry upoutala české diváky i kritiku už při pražské premiéře *Proletářů* 19. března 1889 na scéně pražského národního divadla, kam ji uvedl režisér Josef Šmaha. Z celé řady divadelních kritik ve *Světozoru*, Národních listech, Zlaté Praze i České Thalii⁶ postihl podstatu této hry nejlépe kritik *Květů*, když napsal „svým vnitřním propracováním Csikyho drama blíží se nejspíše pracím ruským, avšak na formě je patrný vliv francouzský“,⁷ neboť Csiky skutečně studoval francouzské „drame à la thèse“ a zároveň se přibližoval zásadám společenské kritiky, vyjádřeným v dramatech Gogola, Ostrovského i jiných ruských realistických dramatiků 19. století.

V Brně byli Csikyho *Proletáři* uvedeni v divadle na Veveří v překladu

⁴ Srov. referát Josefa M e r h a u t a MO č. 237 z 18. 10. 1887, 3.

⁵ Viz G e g e l y C s i k y, *Darmošlapové*, Praha 1959, upravil István Békes a do češtiny přeložili Sándor Kosnar a Radovan Krátký.

⁶ K ohlasu pražské premiéry Csikyho *Proletářů* v pražském tisku srov. Zuzana A d a m o v á, 1. c., 595–600.

⁷ Viz *Květy* 1889, 624. Uvádím podle cit. studie Z. Adamové, 599.

Františka Brábka a režii Josefa Malého až 25. října 1889. Divadelní kritik Josef Merhaut pokládá jejich uvedení za skutečnou událost a kritice kusu v Moravské orlici věnoval nezvykle mnoho místa. Oceňuje typizační schopnosti Csikyho i temné kontury jeho společenské kritiky na rozdíl od nasládlého romantického pojetí Jókaiova, jehož pokládá za příznačného představitel maďarské literatury, a odvrát od něho u českých čtenářů za pozitivní krok směrem k realismu. Chválí i brněnskou inscenaci Proletářů režiséra Josefa Malého, který tehdy krátkodobě vedl brněnskou činohru v době nemoci Pavla Švandy ze Semčic. Oceňuje zvláště výkon manželů Syřínkových v rolích Kamily Szederváryové a Bencze Zátonyiho i Irenu Marie Procházkové-Malé. František Šípek, představitel Menyhérta Mosolygó, vyrostl podle Merhauta „na našem jevišti v přední oporu moderního repertoáru“ a s neobyčejným uznáním se setkává u Merhauta Šípkovo charakterizační umění i jeho přirozený herecký projev. Šípek byl zřejmě ideálním představitelem určitého typu postav ve společenských realistických hrách své doby, k nimž patřili i Proletáři. I při celkové chvále poukazuje Merhaut právem na menší životnost kladných postav Csikyho hry, zejména právníka Darvase, jehož účinnost nezachránil ani snaživý výkon Ferdinanda Kaňkovského.⁸

Po provedení Csikyho hry zmizela na řadu let maďarská dramata ze scény brněnského Národního divadla. Teprve 11. listopadu 1903 zde byla uvedena adaptace Verneova díla *Carův kurýr* od Ference Csepregyho (1842–1880) v překladu Elišky Peškové, režii Františka Zvikovského a s hudbou kapelníka Bedřicha Holečka.⁹ Uvedení tohoto kusu v roce 1903 zřejmě souviselo s dobovými událostmi na Balkáně, podobně jako pražská premiéra 10. června 1877 v Novém českém divadle byla inspirována bojem Ruska proti Turkům za osvobození balkánských národů. *Carův kurýr* se pak v obnovených premiérách (1878, 1892, 1893–1894, 1898–1899, 1900, 1903)¹⁰ udržel na pražských jevištích až do roku 1903 a brněnská inscenace této atraktivní verneovky o Michalu Strogovovi přichází v Brně na scénu až na samém sklonku její popularity v českém prostředí.

Nejvýznamnější maďarskou činohrou uvedenou na scéně brněnského Národního divadla před rokem 1918 byla bezesporu proslulá *Tragédie*

⁸ Srov. referát Josefa Merhauta MO č. 251 z 31. 10. 1889, 2.

⁹ Viz Almanach II, 90 let stálého českého divadla v Brně, 54. Srov. též oznámení o premiéře tohoto kusu v MO č. 269 z 22. 11. 1903, 3, i o prvních reprisách 25. 11., 27. 11. a 29. 11. 1903 v dalších číslech MO. Referát o premiéře v MO chybí. Údaj Zdenky Jeřábkové, Josef Merhaut jako divadelní kritik, Brno 1962 (dísertační práce filosofické fakulty UJEP) v seznamu Merhautových divadelních kritik o jeho stati Mrtvý bod činohry, MO 23. 11. 1903, je zřejmě chybný, neboť v pondělí MO nevycházela a po č. 269 z 22. 11. 1903 následuje bezprostředně č. 270 z 24. 11. 1903. Také plakát z premiéry či repris Csepregyho *Carova kurýra* se patrně nedochoval.

¹⁰ K pražské premiéře a dalšímu uvedení Csepregyho hry viz Z. Adamová, I. c., 600.

člověka od Imre Madáche. Také zde pražská premiéra z roku 1892, která zavdala podnět k bouřlivým protihabsburským projevům studentské galerie pražského Národního divadla,¹¹ časově značně předcházela brněnskou premiéru. Brněnští divadelníci si dokonce vypůjčili pražské dekorace, a tato okolnost byla rovněž příčinou toho, že Madáchova hra mohla být přes obrovský zájem publika hrána v Brně jenom necelých šest týdnů (její představení se konala 16. 2., 17. 2., 19. 2., 21. 2., 24. 2., 26. 2., 27. 2., 2. 3., 5. 3., 9. 3., 12. 3., 15. 3. a 25. 3. 1905).¹²

Madáchova *Tragédie člověka*, napsaná v roce 1860, byla uvedena na scénu budapeštského Národního divadla, až po smrti autorově, v roce 1883. Toto filosofické drama, symbolizující dějinnou zkušenost lidstva, vyšlo z grandiósních pokusů Dantových, Miltonových, Goethových, Byronových i Shelleyových o postižení lidského titanismu, věčného boje mezi dobrem a zlem, i odvěkého křesťanského protikladu nebe a pekla, a dospělo v historické konfrontaci s uzlovými body světových dějin k přesvědčení o nutnosti překonávat dějinný pesimismus idealistickou vírou ve věčně se obnovující síly člověka. Svou universální myšlenkovou konfrontací jedince s dějinami, protipóly hodnot i filosofickým pojetím dějin a lidské morálky, se stalo Madáchovo drama jedním z nejvýznamnějších děl novější světové literatury, a záhy slavilo úspěchy na různých evropských scénách, vyvolávajíc všude silné emoce, souhlas i nesouhlas se svou filosofickou koncepcí. Také literárně historický výklad *Tragédie člověka* býval značně protichůdný a každá doba si z tohoto vynikajícího díla brala jiné hodnoty a nacházela jiná měřítka pro jeho posouzení. Žádná doba, ani jakýkoliv ideový přístup, nemohl však popřít velké ideové i morální hodnoty této hry, vyjadřující neustále úsilí člověka o jeho seberealizaci, o dokonalejší uplatnění v různých historických epochách vývoje lidské společnosti.¹³

Brněnská premiéra Madáchovy *Tragédie člověka* se uskutečnila 16. února 1905 v divadle na Veveří. Bylo zde použito překladu Františka Brábka a Jaroslava Vrchlického, který vyšel knižně v roce 1893. Režii měl František Lacina, hudbu ke hře složil František Pícha a divadelní orchestr

¹¹ Srov. P. R á k o s, 1. c. (pozn. 1).

¹² Viz jednotlivá oznámení MO od č. 37 z 15. 2. 1905 po č. 68 z 23. 3. 1905.

¹³ Z obrovské literatury o Madáchově *Tragédii člověka* uveďme alespoň tyto novější práce: István S ó t é r, Álom a történelemröl. Madách Imre és Az ember tragédiája. (Sen o historii. I. M. a jeho Tragédie člověka), Budapest 1965; Lajos K á n t o r, Százéves harc „Az ember tragédiájá“-ért (Stoletý boj za Tragédii člověka), Budapest 1966; József M e z e i, Madách, Budapest 1977; Madách-tanulmányok (Studie o Madáchovi), Budapest 1978, aj. Z české literatury viz zejména stať Karla K r e j č í h o, Tragédie člověka a epeje lidstva, Dějiny a národy, Praha 1965, 149–162; a úvod Petra R á k o s e k poslednímu českému vydání Madáchovy *Tragédie člověka* v překladu Kamila Bednáře a Ladislava Hradského, Praha 1960. Viz též sborník Sándor Petőfi — Imre Madách, Bratislava 1973 (stať Andreje Kostolného na str. 41–57).

řídil Cyril Methoděj Hrazdira.¹⁴ Plakát z tohoto představení se nedochoval a jediným přímým svědectvím o brněnské premiéře je tak divadelní referát šifry W. W. v *Lidových novinách* (č. 41 z 19. 2. 1905, 6), v němž autor referátu polemizuje s filosofickým pojetím *Tragédie člověka*, vytýkáje ji myšlenku o odvratu člověka od boha, protievoluční hledisko i biblický antropomorfismus. Přiznává hře ovšem značnou cenu uměleckou. O vlastním představení hovoří jen málo, vytýká např. bezbarvý výkon Luciferův, kterého hrál Jaroslav Auerswald,¹⁵ a jednou větou chválí ostatní obsazení i hromadné scény hry. Nejvíce uznání, ale i kritických připomínek adresuje výpravě, zdůrazňujíc, že je „na naše poměry nevšedně nádherná a Madáchova hra jest tedy vypravena jako žádná jiná hra v Brně“. Další zprávy o reprizách brněnského provedení *Tragédie člověka* svědčí o obrovském úspěchu této hry v Brně. Všechna představení byla vyprodána, pokladna byla denně obléhána zástupy lidí, na něž se již nedostaly vstupenky, a poslední představení *Tragédie člověka* v Brně 25. března 1905 bylo provedeno jen na žádost diváků z venkova, neboť výprava musila být neodvolatelně vrácena pražskému Národnímu divadlu.¹⁶

Současné s premiérou Madáchovy hry uveřejnila *Moravská orlice* článek Františka Brábka, Emerich Madách, básník *Tragédie člověka* s podtitulem *Ku představení Tragédie člověka na Národním divadle v Brně*.¹⁷ V tomto článku podává Brábek podrobný životopis Madáchův, v němž zdůrazňuje slovenské vztahy Madáchovy (zejména okolnost, že se narodil na jižním svahu Nizkých Tater mezi Lučencem a Balašskými Ďarmotami), zevrubně vypisuje Madáchův rodokmen; připomíná, že praotec rodu z doby arpádovské comes Radom de Oszlár pocházel z Chorvatska či z Dalmácie, že jeho syn dostal jméno Madách od uherského krále Ondřeje II., a líčí i úlohu Madáchovy rodiny v době protihabsburských povstání uherské šlechty. O vlastní Madáchově tvorbě píše podle důkladné maďarské monografie Menyhérta Palágyiho, *Madách Imre élete és költészete* (*Život a poesie Imre Madáche*), Budapest 1900, a upozorňuje i na svou vlastní předmluvu k pražskému vydání českého překladu *Tragédie člověka* z roku 1893, který pořídil společně s Jaroslavem Vrchlickým a vydal jako 22. svazek edice *Světová poesie*.

K světovým úspěchům soudobé maďarské dramatiky náležely počátkem

¹⁴ Viz *Almanach II, 90 let stálého českého divadla v Brně*, 57.

¹⁵ W. W. ve svém referátu o brněnské premiéře *Tragédie člověka* v *Lidových novinách* (dále LN) č. 41 z 19. 2. 1905, 6, neuvádí jménem žádného herce, který hrál v *Tragédii člověka*. O tom, že Lucifera představoval Jaroslav Auerswald, víme z přehledu Auerswaldových rolí v monografii Karla Tauše, Jaroslav Auerswald, Brno 1931, 76. K. Tauš, 1. c., 40, tvrdí v rozporu se soudobým referátem W. W. v LN, že role Lucifera náležela „mezi Auerswaldovy triumfy“.

¹⁶ Viz oznámení o jednotlivých představeních *Tragédie člověka* v MO v č. 37 z 15. 2. 1905, 2, č. 39 z 17. 2. 1905, 3, č. 41 z 19. 2. 1905, 6, č. 68 z 23. 3. 1905, 2, aj.

¹⁷ Viz MO č. 41 z 19. 2. 1905, 1—2.

20. století dvě hry, které měly premiéru v budapeštském divadle Vígszínház, otevřeném na počest maďarského milénia 1. května 1896. Jednalo se o hry Ference Molnára *Ďábel* (Ördög, 1907) a Menyhérta Lengyela *Tajfun*, která měla v tomto divadle premiéru 30. října 1909. Ferenc Molnár (1878 až 1952) patří v zahraničí k nejproslulejším maďarským dramatikům. Jeho dílo vyrostlo v urbánním prostředí Budapešti, měnící se na přelomu 19. a 20. století ve světové velkoměsto. Jeho dramata byla hrána na všech světových scénách a přeložena do více než dvaceti jazyků. K nejznámějším náležel *Gardista* (A testőr, 1910 — v češtině byl uváděn pod názvem *Gardový poručík*), pro nějž byl Molnár počítán k předchůdcům Pirandellovým, a později *Hra na zámku* (Játék a kastélyban, 1926), jež měla v divadle na Veveří premiéru v režii Aleše Podhorského 24. června 1932.¹⁸

Molnárův *Ďábel* byl příkladem impresionistického dramatu. Látka dramatu je utkána z momentálních nálad a impresí; dominujícím prvkem je tu citově pojatá láska. Najdeme zde erotiku francouzských novoromantických činoher, symboliku freudismu i duchaplnost veseloher Oskara Wildea. Hlavní postava ďábel je symbolem erotického pokušení ženy, čímž převádí faustovskou tradici do jiné polohy, bližší soudobému freudismu. Snad největším předválečným úspěchem maďarského „exportního“ dramatu před první světovou válkou bylo drama *Tajfun* od Menyhérta Lengyela (1880—1974), jež čerpalo z tehdy módního tématu „žlutého nebezpečí“ a při pranýřování světovládných úmyslů Japonska se obracelo proti všem nebezpečným válkychtivým tendencím mezinárodního imperialismu. Tato aktuální politická idea Lengyelovy hry spolu s její technickou dokonalostí, spočívající nejen v jevištní technice, nýbrž i v bravurním ovládnutí dramatické mluvy soudobého módního francouzského dramatu, přispěly k nevidanému úspěchu této hry zvláště v době první světové války.¹⁹

O brněnské premiéře *Ďábla* v divadle na Veveří, kde se hrála v překladu Václava Štecha dne 26. září 1909 si můžeme učinit obraz na základě dvou podrobných divadelních kritik v *Moravské orlici* a v *Lidových novinách*. Značka K. v *Moravské orlici* nás seznamuje s obsahem kusu, který tvoří historie lásky paní Jolanky a malíře Hanuše zosnované ďáblem. Zdůrazňuje předností Molnárova *Ďábla* proti Przybyszewského *Zlatému rounu*, uváděnému na brněnské scéně o den dříve. Jsou to „svižné, vtípné monology, bohaté sentencemi a aforismy a děj protkaný veselými historkami.“²⁰ Rovněž značka -r. v *Lidových novinách* chválí jeho „napínavý

¹⁸ Srov. plakát premiéry této hry ve sbírce plakátů (sezóna 1931—1932), Divadelní oddělení Moravského muzea v Brně. V rolích Kortha a Manského vystoupili Karel Urbánek a Antonín Klimeš, Annie hrála Marie Pavlíková.

¹⁹ K charakteristice Molnárovy a Lengyelovy dramatické tvorby srov. zvláště A magyar iródalom története (Dějiny maďarské literatury) 5, Budapest 1965, 464—465, 476—479.

²⁰ Viz MO č. 220 z 28. 9. 1909, 2.

dramatický spád, řadu duchaplných obrátů a vtipný dialog“.²¹ Obě kritiky se však liší v posouzení provedení díla. Kdežto *Moravská orlice* označuje výkon Jaroslava Auerswalda v titulní úloze ďábla za brilantní, *Lidové noviny* kritizují jeho satanistické pojetí a jistý přebytný patos, i když mu přiznávají svědomité studium role i hereckou vynalézavost a celkově uzavírají, že Auerswald se zhostil „této nepřiléhavé úlohy s velmi čestným úspěchem“. Kritik *Lidových novin* rovněž nesouhlasí s pojetím Hany Kandlerové v úloze Jolanty, do níž prý zbytečně vnášela tragické rysy, stejně tak jako Josef Fišer do své role malíře Hanuše. V tom má nesporně pravdu, neboť duchaplná komedie Molnárova vyžaduje opravdu spíše nadhled a odlehčené symbolizující pojetí, jelikož skutečně postrádá rysy tragického zápasu člověka s ďáblem. Těžko již říci, zda měl referent *Lidových novin* pravdu i při kritice dalších herců, když napsal, že „obsazení ostatních rolí bylo klasicky špatné“ a Ladislavu Pechovi vytýkal, že svého bursiána Alfréda hrál jako universitního profesora. O Else Evy Vrchlické se vůbec nezminil, kdežto kritik *Moravské orlice* o představitelkách obou ženských rolí Ďábla Haně Kandlerové a Evě Vrchlické pouze lakonicky poznamenal, že si vedly dobře a jednou větou ocenil kladně i vystoupení Ladislava Pecha v úloze Alfréda a Anny Lacinové v roli Hedvábné Mici. Z nedostatků brněnské inscenace *Ďábla* vinila značka -r. v *Lidových novinách* především režiséra Jaroslava Puldu, který připustil, že „z jeviště vane miraklovská nálada Hoffmanových povídek“. Nicméně se zdá, že Molnárův *Ďábel* náležel k úspěšným inscenacím brněnského Národního divadla, jak o tom svědčí četné reprízy této hry od října 1909 až do ledna 1910.²²

S menším úspěchem se patrně v Brně setkala další Molnárova populární hra *Gardový poručík*, jež měla premiéru v divadle na Veveří 26. dubna 1916 a byla opakována 6. května téhož roku ve prospěch Červeného kříže. Autor referátu v *Moravské orlici*²³ oceňuje Molnárovu dramatickou techniku směsí fantasmie a reality i jeho pojetí života jako osudové komedie, určující lidské osudy. I když rozebírá podrobně výkony hlavních protagonistů hry — herečky a gardového poručíka — a zmiňuje se i o epizodických rolích, neuvádí v referátu jména jejich představitelů. Sporné je uvedení Molnárovy hry *Zloděj kavalírem* divadlem na Veveří v Brně 21. července 1917.²⁴ V soudobém tisku ani na divadelních plakátech o tom nenacházíme žádný doklad.

K významnějším událostem brněnské činoherní scény lze počítat i uvedení dvou her populárního maďarského dramatika Menyhérta Lengyela.

²¹ Srov. LN č. 267 z 28. 9. 1909, 4–5.

²² Srov. divadelní plakáty o provozování *Ďábla* ve sbírce divadelních plakátů (sezóna 1909–1910), Městský archiv v Brně. Molnárův *Ďábel* se znovu dostává na scénu Národního divadla v Brně v roce 1916. Viz např. oznámení MO o představení *Ďábla* 8. července 1916.

²³ Viz značka S., MO č. 97 z 28. 4. 1916, 4.

²⁴ Viz Almanach II, 90 let stálého českého divadla v Brně, 81.

15. března 1915 tu byla uvedena jeho hra *Stín* s námětem z divadelního prostředí, kde v úloze ředitele divadla vystoupil Ladislav Pech, herce Töringra a Pella představovali Jaroslav Auerswald a Alois Urban, herečku Pavlu Pavla Štolcová, sekretáře Webera Rudolf Walter atd.²⁵ Z divadelního plakátu jsme informováni také o obsazení druhé Lengyelovy hry, provozované před rokem 1918 v Brně, světoznámého *Tajfunu*, ale rovněž o něm, stejně jako v případě *Stínu*, chybí divadelní kritika i spolehlivý údaj o datu premiéry.²⁶ První věrohodnou zprávu o provedení *Tajfunu* na Národním divadle v Brně máme doloženu k 26. říjnu 1916.²⁷ Hru přeložil a režíroval Václav Jiříkovský, který v ní hrál i roli Japonce Tokemaruho. Jeho partnery v dalších rolích Japonců Joshikawy, Kobayashiho, Hironariho, Omayi a Kitamaruho byli Jaroslav Vojta, Jaroslav Auerswald, Rudolf Walter, Ladislav Pech a Jan Purkrábek. Roli Heleny Larochéové sehrála Jarmila Urbánková, spisovatele Reinerda-Beinskyho Karel Urbánek. O ohlasu i provedení této světoznámé Lengyelovy hry v Brně však bohužel nemáme žádných zpráv a bude proto nadále nutno pátrat po skutečném datu její brněnské premiéry, kdy lze zároveň předpokládat i kritickou odezvu v soudobém tisku.

Z dalších maďarských dramatiků byl před rokem 1918 v Brně hrán dnes již polozapomenutý Gábor Drégely, jehož hry byly v prvních desetiletích 20. století inscenovány v řadě evropských velkoměst.²⁰ Nejprve byla v Brně uvedena 7. února 1913 v překladu R. Kautského a režii J. Auerswalda jeho veselohra *Frak*, již označil recenzent *Lidových novin* za „šťastnou premiéru“. Šlo o parodii na podvodníky, snažící se vetřít neoprávněně mezi společenskou smetánku. Hrdinou Drégelyovy hry je krejčovský tovaryš (v českém znění je uváděn počestným jménem Málek),

²⁵ Obsazení hry známe z plakátu této hry z 15. 3. 1915, sbírka divadelních plakátů (sezóna 1914—1915), Městský archiv v Brně. Údaj Jiřiny a Vladimíra Telcových, Almanach II, 90 let stálého českého divadla v Brně, 76, že premiéra této hry v divadle na Veveří byla 23. března 1915, je tedy chybný. Ani o představení z 15. března 1915 nelze s jistotou tvrdit, že jde o premiéru, neboť v soudobém tisku referát o premiéře Lengyelova *Stínu* postrádáme, a také na plakátě z 15. 3. 1915 není výslovně uvedeno, že by šlo o premiéru. Lengyelův *Stín* byl hrán zároveň s Vrchlického *Pomstou Catullovou*. V obou hrách měl vystoupit Václav Jiříkovský; ve Vrchlického hře v titulní roli Catulla, v Lengyelově hře v roli Pella, avšak pro náhlé povolání Jiříkovského do vojenské služby, musil jeho úlohu Catulla převzít sám ředitel František Lacina a úlohu Pella Alois Urban. Viz MO č. 59 z 13. 3. 1915, 3, a plakát na představení *Pomsty Catullovy* a *Stínu* z 23. 3. 1915, sbírka divadelních plakátů (sezóna 1914—1915), Městský archiv v Brně.

²⁶ Údaj Jiřiny a Vladimíra Telcových (Almanach II, 90 let stálého českého divadla v Brně, 80) o premiéře *Tajfunu* 18. září 1916 v divadle na Veveří nelze ze soudobého tisku ani z divadelních plakátů doložit.

²⁷ Viz oznámení divadelní kanceláře v MO č. 245 z 26. října 1916, 4, a plakát tohoto představení ve sbírce plakátů, Divadelní oddělení Moravského muzea v Brně.

²⁸ K Drégelyovi srov. heslo Drégely Gábor v Magyar irodalmi lexikon (Slovník maďarských spisovatelů), Budapest 1963, 268.

který se v malém městě za pomoci bezvadného fraku vydává za barona, poslance, ba i ministra. Ztělesnil jej k pochvale recensentové Ladislav Pech, a jeho chválu získala i manželská dvojice, představovaná Aloisem Urbanem a Hanou Vojtovou i nakladatel Karla Holíka a ředitel Jaroslava Vojty.²⁹ 5. září 1916 uvedlo divadlo na Veverí nejznámější Drégelyovu veselohru *Slečnin manžel* (originál A kisasszony férje vznikl rovněž v roce 1916) a recenzent *Moravské orlice* jej tedy patrně neprávem označuje za „kus ve Vidni a jinde už dost obehnaný“.³⁰ Přesto značka S. v *Moravské orlici* chválí divadelnost Drégelyovy veselohry, beroucí si na páškál mužské světáctví, na něž však dr. Felix Tanner, hlavní postava kusu (jejího představitele neznáme) doplatí, a za všechny oklamané ženy se mu pomstí Lisbeta, již představovala Jarmila Urbánková, vysloužilví si chválu kritičkou za „dravě veselý a naprosto sugestivní výkon“. Ke zdaru představení přispěla i nápaditá režie Václava Jiříkovského.³¹

Místo maďarské dramatiky na scéně brněnského Národního divadla v období 1884–1918 je tedy poměrně velmi čestné. Kromě veseloher Drégelyových či verneovské adaptace Ference Csepregyho se tu setkáváme i s umělecky náročnějšími inscenacemi maďarských her, jež zahajuje realistické drama Gergelye Csikyho *Proletáři* v roce 1889 a ukončují před první světovou válkou i v době jejího trvání inscenace her Molnárových a Lengyelových, z nichž ke skutečným událostem patřilo uvedení Molnárova *Dábla* v roce 1909 a Lengyelova *Tajfunu* v roce 1916. Vrchol představuje nesporně brněnská premiéra Madáchovy *Tragédie člověka* v únoru 1905, jež seznámila brněnské diváky poprvé s tímto světově proslulým maďarským dramatem. Již před první světovou válkou překonaly maďarské činohry v obecné oblíbě na jevišti brněnského Národního divadla operety komárenského rodáka Franze Lehára (1870–1948), z nichž jako první našla cestu k brněnským divákům Lehárova opereta *Dráteníček* v překladu Jaroslava Puldy, provedená v divadle na Veverí poprvé 23. prosince 1905 v režii Antoše J. Frýdy, a záhy po Lehárově *Veselé vdově* (brněnská premiéra 21. prosince 1906) i operety Emericha Kálmána, mezi nimi i slavná *Čardášová princezna* (premiéra v divadle na Veverí 24. září 1916).³² Bezesporu stěžejní hudební událostí na scéně brněnského Národního divadla před první světovou válkou bylo scénické provedení oratoria Ference Liszta *Svatá Alžběta* v letech 1906 a 1909.³³ V letech 1898–1899 zde měly premiéru dvě opery maďarského operního autora

²⁹ Viz nepodepsaný referát o premiéře Drégelyova Fraku v LN 8. února 1913, 4.

³⁰ Srov. Magyar irodalmi lexikon I, Budapest 1963, 268.

³¹ Viz referát značky S. v MO č. 203 z 6. 9. 1916, 3.

³² Viz Almanach II, 90 let stálého českého divadla v Brně, 60, 62, 81.

³³ Srov. referát o premiéře v LN č. 99 z 10. 4. 1906, 2 (značka -v.) a v Příloze MO k č. 83 z 11. 4. 1906, 1–2 od K. S. (patrně Karla Sázavského) a plakát provedení Lisztovy *Svaté Alžběty* na Národním divadle v Brně 14. 2. 1909, sbírka plakátů (sezóna 1908–1909), Divadelní oddělení Moravského muzea v Brně.

Karla Goldmarka (1830–1915) *Domáci cvrček a Sábská královna*.³⁴ 9. ledna 1914 byl uveden v divadle na Veverí balet maďarského skladatele Ernő Dohnányiho (1877–1960) *Závoj pierotčín*.³⁵

Maďarská operní, baletní, operetní i činoherní tvorba nacházela své místo na Národním divadle v Brně a v dalších brněnských divadlech i po roce 1918. Nejen nové hry Molnárovy a Lengyelovy či operety Lehárovy a Kálmánovy v období mezi dvěma válkami, ale i celá řada průkopnických inscenací po roce 1945, s nimiž se mohlo pochlubit nejen Janáčkovovo divadlo či Reduta, ale i Divadlo bratří Mrštíků a Večerní Brno. Také tento ohlas maďarské hudební či činoherní dramatické tvorby si zasluhuje naši pozornost a měl by být předmětem některé z dalších studií na tomto poli.

---

³⁴ Srov. Almanach II, 90 let stálého českého divadla v Brně, 46, 48.

³⁵ Viz tamtéž, 75.